

Látogatás Nyilas Misi könyvtárában

/Tanári segédanyag és a tervezett programok bemutatása

a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában tett látogatásokhoz/

A látogatások tervezett programja

Ebben az évben jelentős mértékben megnövekedett az iskolák érdeklődése kiállításaink iránt. Az alábbiakban szeretnénk ismertetni, hogy a különböző életkorú csoportok látogatásaiakor milyen segítséget kaphatnak szakembereinktől és milyen programokat ajánlunk fel a Református Kollégium Nagykönyvtára és Múzeuma megtekintéséhez..

Kevés hazai intézmény kínál oly sokrétű pedagógiai lehetőséget, mint az egyházi vonatkozásban kivételesen nagy gyűjtemények közé tartozó Debreceni Református Kollégium könyvtára és múzeuma. Ha mérlegeljük azt a tényt, hogy a gyűjteményeket befogadó intézmény 1538 óta folyamatosan működik, és növendékei között a magyar irodalom, történelem, művelődéstörténet és a természettudományok kiemelkedő alakjai fordultak meg, akkor kötelességünk minél szélesebb körben terjeszteni és népszerűsíteni azokat az ismereteket, melyek egy műemlék épületben olykor kézzel tapinthatóak, ráadásul szorosan kapcsolódnak minden iskolai korosztály oktatási törzsanyagához. Szeretnénk a hozzánk látogató tanulóknál és kísérőiknél elérni, hogy élményekkel és új ismeretekkel gazdagodjanak, s vigyék jó hírünket.

A rendelkezésünkre álló időt kihasználva igyekszünk a kiállításokból minél többet bemutatni látogatóinknak. Minden korosztálynak és csoportnak biztosítjuk, hogy „kézzel tapintható” közelségükbe kerüljenek a könyvek és egyéb tárgyak. Régi könyveket, kéziratokat, kiállított tárgyak másolatait foghatják és vizsgálhatják így meg a tanulók. A látogatás végén pedig minden diák kap a későbbi emlékeket felidézni segítő képeslapot, a kísérők pedig a látottakat rendszerező kiállítási vezetőket. A második emeleten múzeumi bolt és büfé működik. Az egyes korosztályoknak szóló programokat az alábbiakban vázoljuk.

Az alsó tagozatos diákok látogatásukat a földszinti iskolatörténeti kiállításban kezdik. Itt a bemutatott tárgyakhoz kapcsolódva elmeséljük nekik, hogyan éltek régen a Kollégiumban a kisdíákok, mivel telt egy napjuk, milyen nyelven tanultak, milyen tantárgyaik voltak, hogyan fegyelmezték a diákokat nevelőik, akik zömmel az idősebb diáktársaik közül kerültek ki. Beülhetnek egy korabeli osztályterem régi padjaiba. A kiállított iskolai szertárban szereplő „hegyre járó”, vagy kettős kúp - magától, a fizika törvényeit kihasználva gurul felfelé - másolatával bizonyára nagy élmény lesz játszaniuk. A diáktúzóltók eszközei között látható nagybot, vagy gerundium hozzájuk méretezett változatával pedig akár le is fényképezhetik egymást.

Ezt a második emeleti műemlék-könyvtárban tett séta és a témáját a Kollégium életéből vett freskók megtekintése követi. Itt láthatják a lent megismert diáktúzóltókat „munka közben”,

ahogy az 1802-es nagy tűzvészben mentik a könyvtár állományát. Ezen az emeleten lesz lehetőség az Oratórium padsoraiban megpihenni. Itt elmeséljük nekik, hogy 1849-ben itt ülésezett az országgyűlés. Kezükbe adunk régi tankönyveket, melyekből megismerhetik, hogy mit tanult matematikából a hozzá hasonló korú kis diák, vagy miből tanultak meg olvasni. S ha már tudtak olvasni, régi mesekönyvekből megtudhatják azt is, hogy milyen meséik voltak. Egy vállalkozó tanuló pedig a szónoki emelvényről fel is olvashat egyet. Végezetül együtt megtanulják és eléneklik az előzőekhez kapcsolódó, Debrecenben évszázadokig szomorú aktualitással bíró „Ég a város...” kezdetű népdalt. Itt, az ajándékok átadásával zárul a látogatás.

A felső tagozatos diákok ugyan olyan útvonalat járnak be, mint a kicsik. Megismerhetik, miként éltek hasonló korú elődeik 200 évvel ezelőtt, amikor a magas szintű oktatás mellett a munkára nevelés volt a legfontosabb célkitűzés. Az iskolatörténeti kiállításban az enteriőrök köré csoportosítjuk mondandónkat. A Kollégium mindig szoros kapcsolatot ápolt a több mint négyszáz éves nyomdával. A város törvényben kötelezte őket az előállított könyvek köteles példány szolgáltatására a Könyvtárnak. A sarokban egy ma is működő nyomdagép van. Ennek szerkezete, a betűszedés, a számítógépes szövegszerkesztés korában különös figyelmet érdemel a fiatalok körében. A fából készült ipari műemlék rekonstrukciója mellett rögtön megismerhetik a korabeli híres debreceni könyvkötők legszebb mestermunkáit is. Bemutatjuk a diáktűzoltóság tárgyi emlékeit. Ők is kézbe vehetik a méretükhöz illő gerundiumot, a tűzoltáshoz használt nagybotot és igazi erőpróbaként megpróbálhatják azt elődeikhez hasonlóan kitarítani. A bemutatott fizikai szertár tárgyai közül már több kapcsolható megszerzett ismereteikhez. A múlt század eleji református iskola egy teljesen berendezett osztálytermével már kuriózum egy mai diák életében. A csoport kisebb növésű tagjai beülhetnek a padokba.

A második emeleten az iskola volt rajztanára, Gáborjáni Szabó Kálmán freskói közül a Nagykönyvtár mentése, a Kossuth-bankók készítése, és a Csokonai a Nagyerdőn tarthat számot különösen e korosztály érdeklődésére. A műemlék könyvtárban bemutatjuk az ország legnagyobb egyházi könyvtárát, legrégebbi és legértékesebb könyveit, s körbe vezetjük őket az itt található időszak kiállításán, mely jelenleg Kálvin Jánosnak állít méltó emléket. Az Oratóriumban először a hely történelmi szerepével ismerkedhetnek meg, amikor a szabadságharc idején itt ülésezett a nemzetgyűlés. A padokban ülve a diákok kezébe adunk néhány értékes, régi magyar könyvet. Korabeli tankönyvekkel hasonlíthatják össze az akkori, s mai oktatás közötti különbséget. Egy társuk a szószékről felolvashat néhány vidám anekdotát a diákok csínytevéseiről. A képeslapok és kiállítás vezetői átadásával zárul a látogatás.

A középfokú oktatás tanulói az iskolatörténeti kiállításban számos ponton tudják eddig megszerzett ismereteikhez kapcsolni a látnivalókat. Az 1802-ben leégett Kollégium és környékének, valamint a Nagytemplom előtti Szent-András templom épületének makettjei a három-négyszáz évvel ezelőtti Debrecen idéznek. A Huszár Gál által 1561-ben létesített nyomda régi eszközei mindig az érdeklődés középpontjában állnak. A korabeli diákviselet, a tőge több változatban is szerepel a vitrinekben. A diáktűzoltók társaságát is zömében hasonló korúak alkották. A gerundium megemlése a rátermettségek próbája lehet a fiúk között. A rézmetsző diákok, valamint a Kántus itt látható emléktárgyai azt bizonyítják, hogy a magas szintű nevelés eredményeként maradandó értékek létrehozására is képesek voltak a diákok. A kísérleti fizikai eszközöket összehasonlíthatják a mai modern, hasonló célú tárgyakkal. Figyelemre méltó az ereklyegyűjtemény néhány itt látható darabja: Csokonai fuvalója, Arany János pipája, Petőfi Sándor pohara, Kossuth Lajos levéltárcája, Ady Endre leckekönyve e

géniuszoknak a hétköznapi arcát mutatja meg. Becses darabja a múzeumnak az 1857-ben becsapódott kabai meteorit, melyet a benne kimutatott szénhidrogén-tartalom tett nevezetessé, mert először bizonyosodott be, hogy a Földön kívül is lehetséges szerves élet.

A könyvtár műemlék raktártermének impozáns látványa méltán emelte az intézményt a legszebb könyvtárak közé határainkon kívül is. Nem véletlenül szerepel „A világ legszebb könyvtárai” című kötetben. Ebben a kiállítóterben a legérdekesebb könyvek bemutatásán túl arról a jelentős szerepről is beszélünk, amit a diákság töltött be a könyvtár életében. Sokáig diákok vezették és működtették a könyvtárat, a vándorútjaikról, a külföldi tanulmányaikról hozott ajándék könyvekkel pedig évszázadokig jelentős gyarapítási forrást biztosítottak. Gáborjáni Szabó Kálmán freskói a Kollégium történetének legfontosabb állomásairól adnak keresztmetszetet. Az Oratóriumban a terem történetének és mai funkciójának bemutatása után a tanulók kézbe vehetik azokat a régi, érdekes és értékes könyvekből összeállított kollekción, amit nekik válogattunk ki. Végezetül a tanár által kijelölt, arra érdemes diák a szószékről részleteket olvashat fel az itt megvitatott Függetlenségi Nyilatkozatból. A látogatás az ajándékok átadásával ér véget.

A könyvtár története.

A könyvtár egy 1538 óta folyamatosan működő, évszázadokon át bölcséleti, teológiai és jogi fakultással is rendelkező főiskola szolgálatában formálódott. Színvonalas iskola soha nem működhetett könyvtár nélkül, így az intézmény egyidős a Református Kollégiummal. A könyvtár története tehát nem különíthető el a Kollégiumétól

.A középkori Debrecen könyvkultúrájának öröksége az 1564-es tűzvész alkalmával megsemmisült, a jelenlegi gyűjtemény a reformáció évszázadából ered, és a reformáció művelődési programja értelmében fejlődött.

Az állomány gyarapításában diákok, professzorok, lelkészek, városi polgárok ajándékainak, hagyatékának mindvégig nagy szerepe volt. 1762-ig az ajándékozott könyvek száma meghaladta a vásároltakét

A Kollégium első korszakát Wittenberg, Melanchthon és Sturm pedagógiai hatása jellemzi. A könyvállomány már ekkor lehetővé tette a szabad művészetek, az ókori klasszikusok, a szent nyelvek, a filozófia és a teológia kor színvonalán történő oktatását. Már a legelső, 1706-ból fennmaradt könyvtári jegyzékben jeles alkotások képviselték az orvostudományt, jogtudományt, csillagászatot és botanikát is. Az intézményt a protestáns Európával kialakított kapcsolatait tették a nemzeti kultúra fontos műhelyévé. Professzorai - köztük a könyvtárért felelős "Bibliothecae Prefectusok"- csak többéves nyugat-európai peregrináció után állhattak katedrájukra. A Rákóczi-szabadságharc idején 1705 és 1707 között több ízben is menekülni kényszerült a diákság, így a gyűjtemény jelentős károkat szenvedett. A történelem későbbi viharai nem okoztak komoly pusztítást. A könyvtár 1744-ben érkezett történetének egyik legjelentősebb fordulatához: a Kollégium akkori felettes hatósága, a városi tanács, a professzori karból állított igazgatót a **Coetus könyvtára** élére, melyet korábban diák tisztségviselők kezeltek. Bár a diákönkormányzat sorvadásával értékes hagyomány veszett el, a vásárlásokra alapozott tervszerű fejlesztésben, a szakszerű ügyvitelben nagy előrelépés történt. A gyűjtőkör - a természettudományokat is magába foglaló filozófia oktatása

érdekében - ekkortól válik szinte egyetemessé. Már az első igazgató festményekkel ékesített barokk jellegű teremkönyvtárat hozott létre. Ez a fordulat sem változtatott azonban alapvetően a szerzeményezés célján és jellegén: a könyv továbbra is használati eszköznek, az oktatás és a felkészülés eszközeinek minősült. Bibliofil szempontok vagy az archiválás igénye sokáig nem kerülhettek előtérbe. A könyvtár nem elzárt főúri könyvmúzeum volt - nyitva állott a város könyvet szerető és használó rétegei előtt is.

A XVIII. század második fele a könyvgyűjtés aranykora volt Magyarországon. Ez az időszak megtízszerezte és tartalmilag is megújította a század elején még kb. 2000 példányból álló gyűjteményt. A városi tanács 1759-es kötelesepéldány rendelete következtében az Egyházkerületi Nagykönyvtár őrzi talán legteljesebben a református egyházhoz szorosan kapcsolódó debreceni nyomda termékeit. Figyelemre méltó a folyóirat-gyűjtemény gazdagsága is. A XVIII. század második felében, főként Sinai Miklós professzor igazgatása alatt (1760-1790 között) gyakran adódott, hogy többet áldozhattak könyv beszerzésre, mint a Budára helyezett, alapítványokban dúskáló nagyszombati egyetem. A XIX. és XX. században azonban a gyűjtemény már nem állhatta a versenyt a nagy városi könyvtárakkal. Bár **Péczely József** (1789-1849) és **Lugossy József** (1812-1884) idején a könyvtár sajátos értékei továbbra is gyarapodtak - elsősorban a főiskolai tanszékek igényeit követve - a fejlesztést egészen a napjainkig bénították anyagi gondok. A Kollégium tanszékeiből a tanári kar zömének átvételével 1914-ben alapították meg a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetemet. **Varga Zsigmond** könyvtárigazgató 1913 és 1943 között főként a régi és ritka állomány hiányainak pótlásában jeleskedett, de a történetileg kialakult egyetemes gyűjtőkörnek a XX. században már csak válogatott irodalmát sikerült szerzeményezni. Az intézmény 1956-ban teológiai szakkönyvtári besorolást, 1983-ban tudományos könyvtári minősítést kapott.

A gyűjtőkör a kezdetektől fogva kiterjedt a könyvek és folyóiratok mellett a zeneművek, térképek, metszetek, plakátok, aprónyomtatványok és kéziratok körére. Az állomány jelenleg 560.000 könyvtári egység. A Nagykönyvtár külön gyűjteményei 146 ősnymtatványt, 1600 db. régi magyar, azaz 1711 előtt nyomtatott magyar vonatkozású művet, és kb. 2500 kötet 1600 előtti antiquát őriznek.

Szorosan összefonódik a könyvtár történetével, az annak részét képező múzeum. A muzeális értékek őrzésének hagyománya a XVI. századig vezethető vissza, tehát egyidős a Kollégiummal. Már a Nagykönyvtár legelső leltáraiban megtalálható a legkülönbözőbb "raritások", régiségek felsorolása: érmék, csontvázak, mamut fogak, címerek, fegyverek és festmények részletezése. A **régiségtár** első említése 1761-ből származik. A Kovács János professzor által szervezett múzeumot vasárnaponként már 1858-tól megtekinthették a látogatók. Ez a gyűjtemény 1896-ban visszakerült a Nagykönyvtár állományába. A Művelődési Minisztérium végül 1964-ben adott engedélyt a nyilvános működéséhez.

A Múzeum leltárában jelenleg közel 17 000 tárgy található a régészeti, történeti, iskolatörténeti, képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi és numizmatikai osztályokban. A legjelentősebb számszerűleg is a magyar ötvösség és hímző kultúra páratlan kincseit őrző iparművészeti osztály. A képtárat olyan művészek alkotásai gazdagítják, mint Kiss Sámuel, Kiss Bálint, Orlay Petrics Soma, Barabás Miklós, Zichy Mihály, Rippl-Rónai József és a debreceni rézmetsző diákok munkái, de itt található Ferenczi István, Izsó Miklós, Medgyessy Ferenc néhány szobra és plasztikája is. Az egykor 33 000 darabból álló nemzetközi jelentőségű Szönyi féle kollekciónál mellé az ásványgyűjtemény kiemelkedő része a kabai meteorit is.

Az iskolatörténeti kiállítás első része a wittenbergi hatásokat, a templom, az iskola és a helyi nyomda működésének szoros összefonódását érzékelteti. A mindvégig színvonalasan oktató természettudományok között Méliusz püspök herbáriumára óta kitüntetett szerepe volt Debrecenben a botanikának: Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály nem csupán diákkorukban kötődtek szorosán a Kollégiumhoz. A Debreceni Kollégiumban maradt fenn a legrégebb hazai szemléltetőeszköz, Hevelius éggömbje (Amsterdam, 1700) több tucat védett műszer társaságában, közöttük találhatók a híres leydeni mechanikus, Müschenbroek eszközei is.

Három enteriőr, egy író pultjánál olvasó XVII. századi deák, a szénior szobájának XVIII. századi berendezése, és egy XIX. századi osztályterem látványa teszi a látogatók számára emlékezetessé az iskolatörténeti kiállítást.

A régi diákélet hangulatát őrzik a különféle diáktársaságok, a tűzoltódiákok eszközei, a rézmetsző diákok munkái, a Kántus, az olvasó és önképző társulatok, a diáklapok szerkesztőségének gazdagon illusztrált dokumentumai. Az ereklyetár darabjai a nagy növendékek emlékét idézik, köztük irodalmunk olyan jeles alakjait, mint Szenczi Molnár Albert, Csokonai Vitéz Mihály, Fazekas Mihály, Kölcsey Ferenc, Arany János, Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Lőrinc

Ajánlott irodalom:

- G. Szabó Botond: A Debreceni Református Kollégium és Nagytemplom. Képes ismertető. Debrecen, 1997.
- Győri L. János: Kősziklán épült vár. A Debreceni Református Kollégium története. Debrecen, 1992.
- G. Szabó Botond: A szabadság szent igéi. A tiszántúli református egyházi vezetés és a Debreceni Kollégium 1848/49-ben. Debrecen, 1999.
- Győri L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”. A Debreceni Református Kollégium története. Debrecen, 2006.
- G. Szabó Botond - Hapák József: A Debreceni Református Kollégium kincsei. Egy „keresztényen republika” szellemi és tárgyi örökség. Debrecen, 2006

Szépirodalmi művek:

- Jókai Mór: A debreceni lunátikus. Kisregény.
- Kiss Tamás: A bagolyvár és lakói. (Bölcs Bagoly sorozat)
- Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig. Regény

Árjegyzék

- Belépőjegy: 250 Ft/diák Kísérőknek ingyenes
- Tárlatvezetés: 2000 Ft. (iskolatörténeti, egyházművészeti kiállítások, Oratórium, Nagykönyvtár)
- Látogatóktól elzárt kollégiumi terület bemutatása: 2000 Ft.

A pénztárban nagy választékban kaphatók képeslapok, katalógusok, kiadványok.

A múzeumi bolt és büfé egyedi képzőművészeti és iparművészeti alkotásokat is kínál.